

Riktlinjer för friytor

Förskolor och grundskolor

Dokumenttyp: Riktlinjer

Antaget av: Barn och ungdomsnämnden 2022-03-17,

Samhällsbyggnadsnämnden 2022-03-23

Status: 2022-02-15

Giltighetstid: Aktualitetsprövas varje mandatperiod

Diarienummer:	SBN 2020-611 BOU 2020-690
Dokumentansvarig:	Mikael Norman
Adresserat till:	Samhällsbyggnadsnämnden, barn- och ungdomsnämnden.
Tidpunkt för aktualitetsprövning:	Varje mandatperiod
Tidpunkt för senaste revidering:	-
Relaterade styrdokument:	
Sökord:	Riktlinjer Friyta Förskola Grundskola

Innehåll

1	Inledning	4
1.1	Syfte	4
1.2	Läsanvisning	4
1.3	Tillämpning	6
2	Bakgrund	7
3	Vem gör vad i processen?	8
4	Principer för förskolor och grundskolor i en tätare stad	9
4.1	Förtätning	9
4.1.1	Dialog och beslut kring lokalisering, ytor och avsteg	9
4.1.2	Angående enhetsstorlek	10
4.1.3	Angående ianspråktagande av intilliggande mark	11
4.1.4	Angående avsteg från friyteriktvärdet	12
4.2	Samnyttjande	12
4.3	Angöring och parkering	12
4.4	Luftkvalitet och buller	14
5	Riktlinjer för friytor	15
5.1	Vad räknas som friyta?	15
5.2	Riktlinjer för friytor vid förskolor	17
5.3	Riktlinjer för friytor vid grundskolor	17
6	Möjligheter till avsteg	18
6.1	När är avsteg aktuellt?	18
6.2	Avsteg förskolor	18
6.3	Avsteg grundskolor	19

1 Inledning

1.1 Syfte

Det överordnade syftet med dessa riktlinjer är att främja barns utveckling genom rörelse och uppmuntra till utevistelse. De ska underlätta för verksamheten att kunna vistas utomhus och bedriva utomhuspedagogik.

Inriktningen för Linköpings stadsutveckling är en tätare och mer sammanhållen stad. I takt med förtätningen ökar behovet av förskole- och skolplatser. Förskole- och skolenheter är utrymmeskrävande och de senaste åren har det visat sig svårt att finna platser, framför allt inom innerstaden, som medger tillräckliga friytor. Dessa riktlinjer ska säkerställa att tillräcklig friyta i möjligaste mån tillskapas, men också ge vägledning i situationer där friytebehovet inte går att uppnå.

1.2 Läsanvisning

Riktlinjerna riktar sig i första hand till planerare, bygglovhandläggare och byggaktörer.

För att säkerställa att behovet av friyta och en kvalitativ utemiljö tillgodoses behöver dessa riktlinjer läsas i samspel med övriga polycies, program och riktlinjer. Hänvisning sker främst till Utbildningsförvaltningens *Lokalprogram för förskola och skola 2020* med tillhörande *Utemiljö i förskola och grundskola 2020*, samt *Parkering i planering och bygglov 2012* (som innehåller kommunens parkeringsnorm), och därefter gällande uppdateringar.

Hösten 2015 färdigställde Linköpings Kommun *Vägledning för förskolor och grundskolor i samhällsplaneringen*, med avsikten att utgöra ett levande dokument som uppdaterades åtminstone var fjärde år. Aktualitetsprövningen har skett i flera steg, men arbetet med nytt dokument påbörjades hösten 2019.

Skillnaderna i omfattning mellan dessa riktlinjer och föregående vägledning kan sammanfattas enligt följande:

- Den tidigare vägledningen var ett dokument på tjänstepersonnivå, medan dessa riktlinjer antas av miljö- och samhällsbyggnadsnämnden (SBN), samt av barn- och ungdomsnämnden (BOU).
- Tidigare redovisades en zonindelning som låg till grund för friytekravet. I dessa riktlinjer har zonerna övergetts och fokus ligger snarare på en definition av platsens förutsättningar.
- Tidigare redovisades riktvärden för bruksareor, trafikytor, förrådsytor, utrustning vid parkering, med mera för förskolor och skolor. I dessa riktlinjer är detta i stort utelämnat och istället hänvisas till parkeringsnorm i *Parkering i plan och bygglov* samt *Utemiljöprogram för förskola och grundskola*, med syfte att undvika dubbelredovisning och motsägande uppgifter.

- Tidigare redovisades vad förvaltningarnas olika avdelningar hade för roll i processen. I dessa riktlinjer sker redovisningen istället med fokus på processbeskrivningen. Anledningen är att Lejonfastigheter sedan 2020 har ansvaret för kommunens lokalförsörjning, och det finns behov av att visa i vilka skeden dessa riktlinjer ska tillämpas.
- I dessa riktlinjer görs, jämfört med tidigare vägledning, fördjupade resonemang om problematiken kopplat till förtätning, om enhetsstorlekar, allmän platsmarks roll, samnyttjande, och angöring. Ett antal principer kopplat till dessa resonemang redovisas.
- I dessa riktlinjer görs ett förtydligande kring vad som räknas till friyta och vad som inte gör det.
- I dessa riktlinjer förtydligas vilka kriterier som måste uppfyllas för att eventuella avsteg från friyteriktvärdet ska bli aktuella.

Riktlinjerna är upprättade som ett gemensamt dokument mellan Kommunledningsförvaltningen, Utbildningsförvaltningen, Miljö- och samhällsbyggnadsförvaltningen, och Lejonfastigheter. Följande personer har deltagit i arbetet:

Projektledare

Mikael Norman

Kommunledningsförvaltningen (KLF)

Lokalstrateg

Madeleine Bergström

Utbildningsförvaltningen (UF)

Lokalsamordnare

Christer Gunnarsson

Lokalsamordnare

Mia Pihl

Lokalsamordnare

Sofie Bornehav

Miljö- och samhällsbyggnadsförvaltningen (MOS)

Stadsplaneringsavdelningen, ÖP

Christina Lagneby

Stadsplaneringsavdelningen, DP

Erik Adolfsson/Sara Bergström

Stadsplaneringsavdelningen, MEX

Marianne Cedervall/Anders Rödin

Stadsplaneringsavdelningen, trafikplanerare

Frida Sandén

Stadsplaneringsavdelningen, ekolog

Madeleine Askelöf

Stadsmiljöavdelningen, Park och natur

Lisa Markström

Stadsmiljöavdelningen, trafikingenjör

Mikael Strindemo

Miljöavdelningen, Hälsoskyddsenheten

Marie Tilja/Anneli Hammarström

Byggavdelningen, Bygglovsenheten

Susanne Appelberg

Lejonfastigheter

Fastighetsutvecklare

Jennie Hollertz

1.3 Tillämpning

Dessa riktlinjer anses gällande från det datum de antagits i både SBN och BoU, och tillämpas i nya plan- och bygglovsärenden. Under en övergångsperiod kommer dock *Vägledning för förskolor och grundskolor i samhällsplaneringen* från 2015 tillämpas parallellt med *Riktlinjer för friytor, förskolor och grundskolor*.

I projekt där detaljplanen vunnit laga kraft efter 2015 ska fortsatt arbete utgå från det styrdokument avseende friytor som tillämpats under detaljplaneprocessen.

I pågående projekt tillämpas de styrdokument som var gällande vid startbeslut, men utifrån barnkonventionens artikel 3 om barns bästa, bör man dock överväga att även i dessa projekt tillämpa de nya riktlinjerna, där det inte är orimligt sett till projektets process och nedlagt arbete. Enhetschef för detaljplaneenheten fattar beslut om vägledningen eller riktlinjerna ska tillämpas i respektive pågående projekt.

2 Bakgrund

Våren 2015 färdigställde Boverket allmänna råd (BFS 2015:1 FRI 1) avseende friyta för förskole- och skolgårdar. I samband med detta gav Boverket också ut en vägledning för planering, utformning och förvaltning av förskolors och skolors utemiljö, *Gör plats för barn och unga!*.

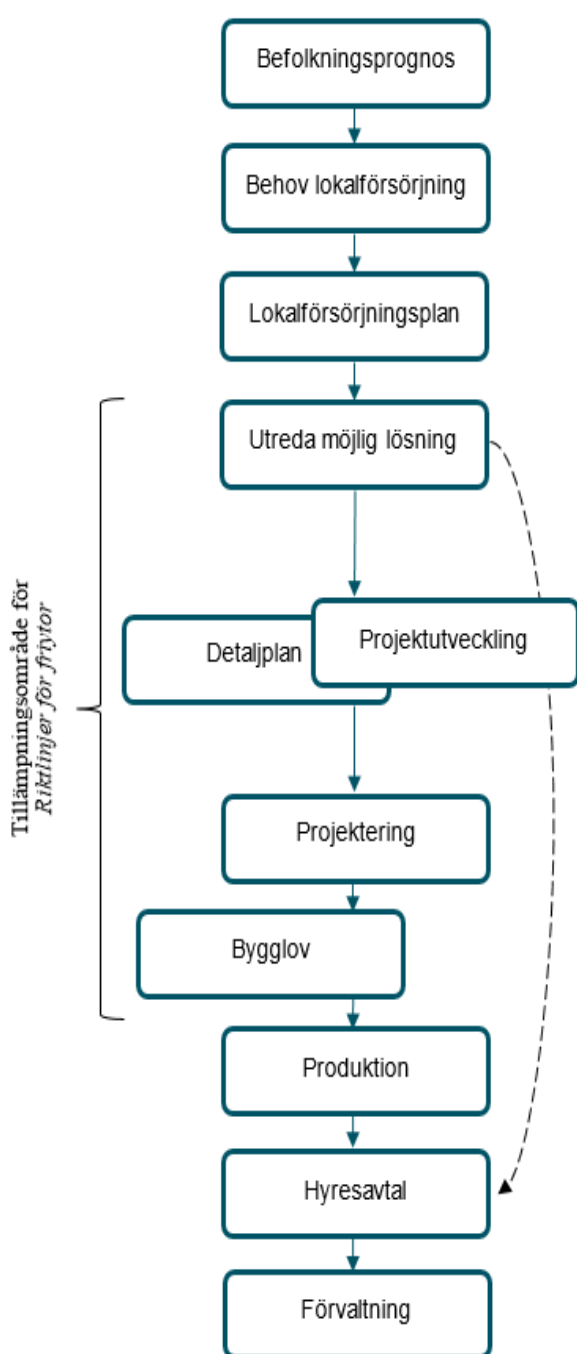
Riktlinjerna är framtagna med utgångspunkt i forskning, erfarenheter och gällande lagstiftning. Främsta utgångspunkt har varit Boverkets allmänna råd samt vägledningen *Gör plats för barn och unga!*. En omvärldsbevakning har också genomförts där andra jämförbara kommuners styrdokument inom området har studerats.

1 januari 2020 antogs FN:s barnkonvention som svensk lag. Barnkonventionen fastslår genom artikel 31 barnets rätt till bl. a lek och rekreation, samt genom artikel 3 att det som bedöms som barnets bästa ska alltid beaktas i första hand vid alla beslut som rör barn. Dessa bägge artiklar är applicerbara i diskussioner angående friytors storlek och utformning. Även artikel 4 är intressant i sammanhanget då den innebär att varje stat skall nyttja sina resurser till fullo för att uppfylla rättigheterna i konventionen, vilket bör beaktas i de avvägningar planerare gör där friytans storlek ställs mot exempelvis byggrätt.

Vid planering skall alltid barnets och skolverksamhetens ytbehov tillgodoses i första hand, före andra intressens behov. Tjänstepersoner och beslutsfattare som är involverade i processen kring förskolor och grundskolor har en skyldighet att bevaka barnets intresse, eftersom barn som samhällsgrupp har begränsade möjligheter att göra sin röst hörd.

3 Vem gör vad i processen?

Sedan 1 januari 2020 har Lejonfastigheter ett utökat uppdrag att ansvara för kommunens lokalförsörjning, vilket innebär att de har en samordnande roll genom stora delar av processen. De kommunala förvaltningarna har till uppgift att ge underlag till framtagandet av lokalförsörjningsplanen, samt att ansvara för de erforderliga styrdokument som krävs för att processen ska vara smidig och att det byggda resultatet ska hålla hög kvalitet. Processen finns mer utförligt beskriven på Lejonfastigheters hemsida, men med fokus på *Riktlinjer för friytor* kan den sammanfattas enligt nedan. Om byggaktören är annan än Lejonfastigheter initieras oftast processen i samband med planansökan. *Riktlinjer för friytor* gäller även om- och nybyggnation av privata skolor och förskolor.

Utbildningsförvaltningen beräknar behovet av skol- och förskoleplatser, samt levererar lokalförsörjningsbehov till Lejonfastigheter.

Lejonfastigheter ansvarar för sammanställning av förvaltningarnas lokalförsörjningsplan och årsvis uppdatering i samarbete med Utbildningsförvaltningen och Miljö- och samhällsbyggnadsförvaltningen.

Lejonfastigheter utreder vilken lösning som bäst tillgodoser behovet tillsammans med Utbildningsförvaltningen och Miljö- och samhällsbyggnadsförvaltningen. Antingen inom befintligt fastighetsbestånd, genom nya hyresavtal, eller genom nyproduktion efter markköp. *Riktlinjer för friytor* ger stöd vid beräkning av ytor dialog kring lokalisering.

Vid nyproduktion eller ombyggnation kan en detaljplaneprocess behöva inledas. Denna process löper parallellt med Lejonfastigheters projektutveckling. Friyteanspråket och krav på vissa kvalitativa värden fastställs i detaljplanen.

Lejonfastigheter påbörjar produktionsfas med projektering, parallellt med eventuella produktionsprocesser för allmän platsmark.

Byggavdelningen på Miljö- och samhällsbyggnadsförvaltningen ger bygglov. Stadsplaneringsavdelningen och Stadsmiljöavdelningen ger stöd i bedömningen av friyta och förutsättningar till kvalitativa värden.

Vid nyetablering av skol- eller förskoleenhet genomförs byggnation.

Hyresavtal tecknas enligt det koncept som Lejonfastigheter och Utbildningsförvaltningen fastställt under processen.

Lejonfastigheter förvaltar eller står för hyresavtal beroende på om de själva äger fastigheten.

4 Principer för förskolor och grundskolor i en tätare stad

4.1 Förtätning

Förtätning av staden innebär inte per automatik mer bebyggd yta på bekostnad av obebyggd yta. Förtätning handlar snarare om ett mer effektivt nyttjande av den mark som finns tillgänglig. Planlagda och icke planlagda ytor med skrala natur-, vistelse-, och kulturmiljövärden bör i en förtätad stad nyttjas på ett bättre sätt.

En förtätning med bostäder ger ett ökat befolkningsunderlag som i sin tur ger behov av fler skol- och förskoleplatser. Krav på friyta i kombination med krav på viss enhetsstorlek samt att allmän platsmark inte bör ianspråktagas ger en ekvation som är svår att lösa. Att finna plats för skolor och förskolor är i dagsläget en utmaning i tät stadsstruktur, och för att åstadkomma bra lokaliseringar krävs sannolikt att vissa avsteg görs i ekvationens ingående delar.

Det är ur samhällsplaneringssynpunkt viktigt att åstadkomma lokaliseringar i innerstaden, då trenden är att fler bor kvar i innerstadsmiljö längre upp i åldrarna och med större familj. Dessutom minskas antalet resor i vardagen om möjligheter finns till skola och förskola i närheten av föräldrars arbetsplats eller bostad.

4.1.1 Dialog och beslut kring lokalisering, ytor och avsteg

I frågor rörande lokalisering av skol- och förskoleenheter behöver nedanstående prioriteringsordning följas:

1. Utred lokalisering inom projektområdet så att **friytebehovet tillgodoses** enligt kapitel 5 i detta dokument.
2. Utred möjligheter till **minskad enhetsstorlek** så att friytebehovet tillgodoses.
3. Utred möjligheter till **ianspråktagande av intilliggande mark** så att friytebehovet tillgodoses.
4. Utred **avsteg från friyteriktvärdet** enligt kapitel 6 i detta dokument.

Ovanstående utredningar behöver ske i dialogform mellan byggaktör och berörda förvaltningar, och ansvaret för att detta utförs ligger på den byggaktör som avser uppföra aktuell skola eller förskola.

Resultatet av dialogen ska redovisas som beslutsunderlag och beskriva vilka ställningstaganden som föreslås, vilka konsekvenser de får, och i vilka frågor som dialogparterna inte varit överens. Även konsekvenser för motsatta ställningstaganden än huvudalternativet bör beskrivas.

Dialogförfarandet behöver följa prioriteringsordningen, vilket innebär att exempelvis en minskning av enhetsstorleken behöver först uteslutas innan ett

ställningstagande kring ianspråktagande av intilliggande mark föreslås, och på samma sätt ska ianspråktagandet uteslutas innan en minskning av friyteriktvärdet blir aktuellt.

I planärenden tas beslut kring ställningstagande av enhetschef för detaljplan. Anledningen är att ansvaret för helheten i planprövningen, lämplighetsprövning, avvägningar mellan intressen inom planeringen etc, ligger i detaljplanen som produkt och process.

Om ställningstagandet bedöms få stora ekonomiska konsekvenser, eller konsekvenser för projektets framdrift, inhämtar chef för detaljplan stöd av projektstyrgrupp för stadsplaneringsavdelningen och stadsmiljöavdelningen. Beslutet bereds tillsammans med Utbildningsförvaltningen och representanter från Utbildningsförvaltningen kan medverka vid beslut i projektstyrgrupp. Detaljplaner antas av samhällsbyggnadsnämnden.

I de fall där skol- och förskoleprojektet kräver bygglov (men inte föranleder ändring av, eller ny, detaljplan) tas beslut om ställningstagande utifrån prioriteringsordningen av bygglovhandläggare.

4.1.2 Angående enhetsstorlek

Utbildningsförvaltningen har som ambition att åstadkomma **förskoleenheter med minst 120 barn** för att kunna bedriva verksamheten på ett rationellt sätt. En sådan enhet kan komma att kräva en tomt på ca 6000-7000 m², vilket är en förhållandevis stor yta i en redan byggd struktur.

Enligt ett gemensamt beslut mellan Miljö- och samhällsbyggnadsförvaltningen och Utbildningsförvaltningen 2019 kan man komma att utreda möjligheten till **mindre enheter med minst 60 barn**, om en större enhet först utesluts. Den ekonomiska konsekvensen av detta måste tas i beaktande, samt att två enheter med 60 barn totalt sett kräver mer yta jämfört med en enhet med 120 barn.

Enhetsstorlek på privata förskolor kan vara ännu mindre. Att möjligheter finns att etablera dessa mindre förskoleenheter, främst i innerstadsmiljö, ses som positivt men kravet på större sammanhållen friyta (se 5.2) skulle försvåra detta. För enheter med 40 barn eller mindre finns därför möjlighet till avsteg från kravet på en sammanhållen yta av viss storlek.

Grundskolornas enheter är större. Riktvärdet är 400 barn för F-6-skola och 600 barn för 7-9, vilka skulle kräva tomter på ca 13000–15000 m² respektive ca 7000–8000 m². Möjligheterna till lokalisering av grundskolor genom förtätning i befintliga strukturer är därmed mer begränsad, även fast detta skulle kunna bli aktuellt. För grundskolor 7-9 är den övergripande strategin att i princip lokalisera skolan i anslutning till, eller i närheten av, stadsdelsnoder för att därmed nyttja närheten till kollektivtrafiken. Dock ska friytebehovet och dess riktvärde alltid ha överordnad betydelse.

4.1.3 Angående ianspråktagande av intilliggande mark

Om skol- eller förskoletomten på egen hand inte kan uppnå riktvärdet för friyta kan det bli aktuellt att behöva ianspråka intilliggande mark för att klara friytekraven.

Med anledning av att för framtiden säkra stadens tillgång till offentliga ytor är det inte aktuellt att överlåta allmän platsmark till fastighetsägare för att tillgodose storlek på skol- eller förskoletomt. Däremot kan det bli aktuellt i samband med detaljplanering att **allmän platsmark övergår till kvartersmark och genom arrendavtal upplåta marken för friyteändamål**. Ägandeskapet kvarstannar på så sätt hos kommunen.

Intilliggande mark kan vara både grå och grön, och i första hand bör hårdgjorda ytor (parkeringsytor, trafikytor, med mera), både på kvartersmark och allmän platsmark utredas. Om de i och med den ändrade funktionen även kan omvandlas till grönytor uppstår flera ekosystemtjänstnyttor vilket ger en långsiktig fördel som kan fortsätta att utvecklas eller förvaltas, oavsett framtida ägarförhållanden.

Grön allmän platsmark (park- eller naturmark) bör ianspråkas restriktivt, och i de fall så sker ska inte marken nyttjas för att bebyggas eller hårdgöras, inte heller bör grönytor arrenderas som en kompensationsåtgärd för anläggandet av parkering inom fastigheten. I och med att arrenderad mark innebär att byggaktören investerar på ofri grund minskar incitamenten för byggnation och större investeringar avseende anläggning och utrustning. Beaktat detta skulle en naturlig målbild bli att arrenderade grönytor utgör den mera obearbetade och "vilda" delen av den pedagogiska miljön (se *Utemiljö i förskola och grundskola*).

Långt ifrån all grön allmän platsmark är lämplig att ianspråka på ovanstående vis, men de grönytor som påvisas ha en diffus struktur, låga naturvärden, och svårdefinierad funktion skulle kunna bli aktuella. Att programmera dessa ytor med ny användning kan ses som en sund förtätning av staden. Men i och med att allmänhetens tillgång till park- och naturmark därmed begränsas med den ändrade användningen, påverkas andelen grönyta per invånare under arrendetiden. Därför får denna typ av ianspråktagande inte ske systematiskt, och allmänhetens totala tillgång till grönytor måste beaktas vid avvägningar. I det dialogförfarande som beskrivs under 4.1.1 behöver det utredas hur stor del av stadens offentliga grönytor som arrenderas ut på ovanstående vis, och sammanställas som en del av beslutsunderlaget. På detta sätt följs frågan upp i samband med respektive planärende.

De rekreativa sambanden och vad den ändrade användningen innebär för nyttjandet av platsen måste också utvärderas i dialogen, där både positiva och negativa aspekter belyses. Man bör då utgå från de perspektiv som används i tillägget till översiktsplanen *Linköpings mötesplatser – innerstadens parker och torg*; kvalitet, tillgång, närbarhet och tillgänglighet.

Det är också av stor vikt att i dialogen analysera platsens landskapsekologiska samband, och utreda grönytans värde i ett ekosystemtjänst- och naturvärdesperspektiv. Många naturvärden kan, och bör i möjligaste mån, bibehållas i och med den nya användningen, men verksamhetens långsiktiga påverkan på dessa värden bör beaktas. Exempelvis kan träd med höga naturvärden komma att ses som riskträd i framtida bedömningar.

4.1.4 Angående avsteg från friyeriktvärdet

Forskning visar att barn tenderar att vara alltmer stillasittande och för somliga barn är det endast på skola eller förskola som vidlyftig lek förekommer. Att bygga bort den möjligheten genom små friytor försämrar avsevärt möjligheterna att utvecklas genom rörelse. Trots detta **kan avvikelser från friyeriktvärdet accepteras** som ett steg i att hitta en lokaliseringslösning.

Detta är ett resultat av en avvägning mellan barnets behov av tillgång till stora ytor, och stadens behov av bra lokaliserade skolor och förskolor. Om förskolor enbart kan lokaliseras i nybyggnadsområden kombinerat med att befintliga mindre enheter i centralt läge avvecklas kommer innerstaden att utarmas på förskolor. Denna situation bidrar inte till ett mer jämlikt samhälle, och riskerar att öka segregationen. "Barnets bästa" (artikel 3 i barnkonventionen) kan i dessa fall tolkas som tillgång till förskola och skola på rimligt avstånd från sitt hem.

4.2 Samnyttjande

Att samnyttja allmän platsmark och yta för skolverksamhet är problematiskt. **Allmän platsmark ska inte inräknas i friytan** eftersom den inte får inhägnas (vilket krävs för förskoleverksamhet), och personal har inte heller rätt att avhysa personer från platsen. Dessutom ökar slitaget på vegetation och övriga markanläggningar då det nyttjas av en så pass ökad koncentration av barn.

I förtätningsprojekt kan yta för bostadsändamål i samband med detaljplanering bli aktuell att övergå till att nyttjas för skol- eller förskoleändamål. I de fall där det blir aktuellt att gårdsyta i ett kvarter nyttjas till friyta bör **skolgård och bostadsgård vara tydligt åtskilda**, och får inte innebära ett orimligt stort avkall på boendekvaliteten.

Inriktningen är fortsatt att **skol- och förskolegård får nyttjas av allmänhet** exempelvis på kvällar och helger då verksamhet inte bedrivs. Detta gäller även de fall där friytan utgörs av arrenderad mark, där arrendatorn ska ha ansvar för utrustning och drift under arrendetiden.

4.3 Angöring och parkering

Parkering avser uppställning där fordonet lämnas av föraren, och angöring en tillfällig uppställning där föraren stannar vid fordonet. Parkeringsnormen anger hur många platser som ska ordnas för parkering och angöring. Friytan får dock inte minskas eller begränsas på bekostnad av anordnandet av parkeringsplatser (i enlighet med PBL 8 kap. 9–10 §§).

I **nybyggnads- och omvandlingsprojekt ska angöring i första hand lösas inom fastighet.** Angöringsyta för avlämning, lastzon och ev bilparkering ordnas separerat från entrézonen. Det är också eftersträvansvärt att på platsen separera lastzonen från angöringsytan för avlämning.

Kompletterande angöringsplatser för att släppa av barn (i grundskoleålder) i en trafiksäker miljö kan ordnas även på visst avstånd från skolan, för att bidra till minskad motortrafik fram till fastigheten. Avståndet mellan dessa platser och entrézonen beror på hur trafikmiljön mellan avlämning och skola ser ut i det aktuella fallet, och rimligt avstånd bör utredas i varje enskilt projekt.

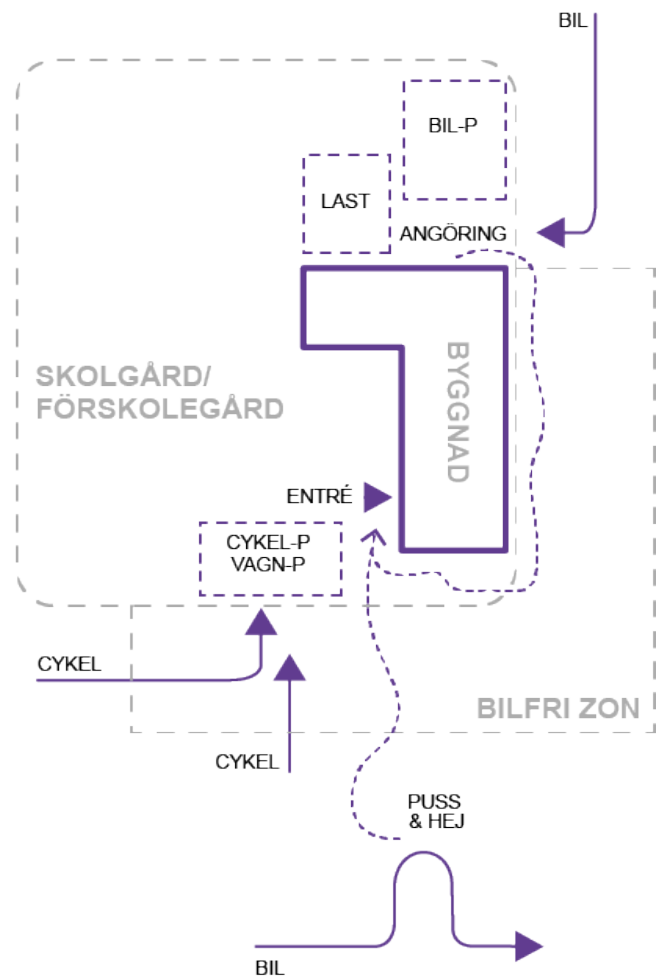
Vid **förtätning i befintlig struktur ska angöring i första hand ske på allmän plats.** Detta ställer krav på utformningen av trafikmiljön på platsen vilket påverkar exploateringsbidraget, vilket bör beaktas i planeringen.

På främst förskoletomt ska **cykelparkeringsytor vara väl tilltagna** för att rymma parkering av exempelvis lådcyklar, cykelvagnar, med mera. Även barnvagnar kan behövas lämnas under dagen, och ytor/förråd som avsätts till detta ska inte inräknas i friytan.

I planeringen bör eftersträvas att göra trafikmiljön så säker som möjligt i anslutning till skolmiljön, men också att gynna hållbara resvanor i samband med hämtning/lämning på förskola och grundskola. Dessa aspekter går ofta hand i hand.

Området närmast förskolans/skolans **entréområde ska ordnas som bilfri zon,** som främst nyttjas av cyklister och fotgängare. Handikapparkering och angöring skall finnas inom 25 meter från huvudentré och trafik till dessa utgör undantag i den bilfria zonen, men övrig motortrafik regleras med förbud.

Vid förtättningsprojekt kan situationer uppstå där det i praktiken blir mycket svårt att åstadkomma bilfri zon vid skola. I dessa fall bör en avvägning göras i ett samhällsekonomiskt perspektiv kring rimligheten, och därefter i möjligaste mån genomföra intentionerna om bilfri zon.

4.4 Luftkvalitet och buller

I detaljplanearbete ska alltid beräkningar av luftkvalitet utföras för förskole- och grundskoleetableringar.

Vid placering av nya skolor och förskolor ska luftkvaliteten och möjligheten att uppnå nationella miljömålet *Frisk luft* vara en viktig utgångspunkt. Motiv för att frångå ovanstående är andra faktorer som rör barnens hälsa, exempelvis om riktvärdet för friytestorlek endast kan erhållas på annan plats.

Bullernivå på den del av förskole- eller skolgård som utgör friyta skall följa inriktningen i tillägg till översiktsplanen *Miljö- och riskfaktorer* för utemiljö avsedda för lek, rekreation och pedagogisk verksamhet. Varje projekt bör dock eftersträva en ännu lägre bullernivå med hänvisning till den ökade positiva hälsoeffekten. Förskole- eller skolbyggnad bör i möjligaste mån placeras på fastigheten så att den utgör ett naturligt skydd mot trafikbuller. Ofta sammanfaller detta också med hur byggnaden bör placeras för att underlätta angöring och entrésituation.

5 Riktlinjer för friytor

5.1 Vad räknas som friyta?

I Boverkets allmänna råd (BFS 2015:1 FRI 1) framgår att "vid placering och anordnande av friytor för lek och utevistelse särskilt bör beaktas friytans storlek, utformning, tillgänglighet, säkerhet och förutsättningarna att bedriva ändamålsenlig verksamhet. Friytan bör vara så rymlig att det utan svårighet eller risk för omfattande slitage går att ordna varierande terräng- och vegetationsförhållanden. Friytan bör kännetecknas av goda sol- och skuggförhållanden, god luftkvalitet samt god ljudkvalitet."

I enlighet med Boverkets allmänna råd ska friytan placeras i direkt anslutning till lokaler för förskola eller F-6 skola (eller i direkt eller nära anslutning till lokaler för skola 7-9).

Park eller naturmark kan inte tillgodoräknas som friyta, även om den ligger i direkt anslutning till förskole- eller skolgård.

Nära anslutning till park- och naturmark som medger vidlyftig lek har dock ett stort värde för verksamheten, och man bör alltid eftersträva att lokalisera förskolor och skolor invid grönytor.

Byggnadsyta, parkering och angöringsytor, samt förrådsytor ska inte inräknas i friytan.

Balkonger ska inte räknas in i friytan. Tillgång till balkong kan dock ha ett värde för verksamheten som kompletterande yta.

Förskole- och skolgård på gårdsbjälklag eller tak, det vill säga **underbyggd yta och takterrass, kan inräknas i friyta, men maximalt en fjärdedel** av den totala friytan får utgöras av denna typ av uppbyggnad. Förutsättningen är dock att bjälklaget medger plantering av buskvegetation och mindre träd, och för detta krävs väl tilltagna växtbäddar. Detta krav gäller hela bjälklagsytan så att förändringar kan göras efter anläggningens färdigställande. Således ska inte ytan enbart kunna bebyggas med punktvisa upphöjda planteringsytor, utan hela bjälklagsytan måste medge denna typ av belastning. I planeringen ska det också beaktas den ökade utsattheten för sol och vind som uppstår på tak, samt att utökade resurser troligtvis kommer krävas för drift och skötsel av anläggningen. Ovanstående princip innebär att man delvis frångår Boverkets vägledning *Gör plats för barn och unga!* där tak endast anses som kompletterande pga. den begränsade tillgängligheten. Verksamhetens tillgång till takterrass måste därför vara obegränsad för att kunna inräknas i friytan enligt dessa riktlinjer. Syftet med att Linköping medger friyta på tak är den yteffektivisering det innebär, och gynnande av mångsidiga lösningar som ger flexibilitet för eventuell annorlunda användning i framtiden.

Den planerade friytan måste ha **rimliga förutsättningar att uppfylla krav och mål i Utemiljöprogram för Förskola och Grundskola**. Alltför stor del av friytan kan därmed inte bestå av exempelvis en bibehållen bollplan, eftersom det då är

svårt att åstadkomma den zonindelning av utemiljön som förespråkas. Detsamma gäller en friyta som genom sin form försvårar en god disposition av utemiljön, exempelvis alltför långsmala tomter. Riktvärden i 5.2 för sammanhållen friyta får inte heller omöjliggöras genom tomts form eller komplexitet.

5.2 Riktlinjer för friytor vid förskolor

Riktvärden för friytor vid förskolor är

- Minst **40 m² friyta per barn**
- Minst **3000 m²** sammanhållen friyta med direkt anslutning till verksamhetens lokaler.
- Enheter med färre än 40 barn behöver inte uppnå en fast lägsta storlek på sammanhållen friyta, dock ska riktvärde för friyta per barn uppnås.

Exempel:

En förskola med kapacitet 80 barn skall ha 3200 m² friyta, varav 3000 m² ska vara sammanhållen. Resterande 200 m² kan ordnas på annan del av fastigheten, exempelvis på takterrass.

En förskola med kapacitet 60 barn skall ha 3000 m² friyta, även fast detta innebär 50 m²/barn. Riktvärdet på minst 3000 m² sammanhållen yta gäller alla förskolenheter med fler än 40 barn.

5.3 Riktlinjer för friytor vid grundskolor

Riktvärden för friytor vid **grundskola F-6** är

- Minst **30 m² friyta per barn**
- Minst **3000 m²** sammanhållen friyta med direkt anslutning till verksamhetens lokaler.

Riktvärden för friytor vid **grundskola 7-9** är

- Minst **10 m² friyta per barn**
- Minst **3000 m²** sammanhållen friyta med direkt eller nära anslutning till verksamhetens lokaler.

Exempel:

En högstadieskola med kapacitet 600 barn skall ha 6000 m² friyta, varav 3000 m² ska vara sammanhållen. Resterande 3000 m² kan ordnas på andra delar av fastigheten och kan vara uppdelad på flera platser.

6 Möjligheter till avsteg

6.1 När är avsteg aktuellt?

Avsteg från satta friyteriktvärden i 5.2 och 5.3 kan medges för att kunna möjliggöra lokalisering av skol- och förskoleenheter som en del i en förtätning. Grundtanken är att avstegen villkoras mot bättre förutsättningar för en hög kvalitet på utemiljön, och de kvalitetsaspekter som därmed behöver uppfyllas listas under 6.2 och 6.3. Då dessa riktlinjer främst ska utgöra ett stöd i planeringsskede och vid lovprövning utgår kvalitetsaspekterna från platsens naturliga förutsättningar, samt de kvaliteter som kan fastställas eller studeras i detaljplaneskedet.

I utvärderingen om lösningen är godtagbar eller inte görs först en bedömning om skol- eller förskoleetableringen är en del av *förtätning i befintlig struktur* eller om det kan anses vara ett *nybyggnads- eller omvandlingsprojekt*.

Om det finns befintlig bebyggelse-, trafik-, eller annan struktur att ta hänsyn till, och som begränsar möjligheten att uppnå riktvärdena i 5.2 och 5.3, är etableringen att anse som *förtätning i befintlig struktur*.

Om det inte finns befintlig struktur att ta hänsyn till eller om strukturen kan påverkas (exempelvis genom ändringar i gatustruktur), och inte begränsar möjligheten att nå de satta riktvärdena, anses det vara ett *nybyggnads- eller omvandlingsprojekt*.

Avsteg från riktvärden i 5.2 och 5.3 medges endast vid *förtätning i befintlig struktur*.

6.2 Avsteg förskolor

Avsteg från riktvärdena i 5.2 medges om nedanstående kriterier uppfylls:

- Förskolan är en del av en **förtätning i befintlig struktur**
- Friytan är **minst 30 m²/barn**.
- Den sammanhållna friytan ytan är minst **2000 m²**.
Detta gäller dock inte om förskoleenhetens storlek är mindre än 40 barn
- Förskolan ligger mindre än 100 meter från park- eller naturmark som medger vidlyftig lek.
- Minst 3 av följande 5 punkter måste uppfyllas:
 - Gården ligger i direkt anslutning till park- eller naturmark, motortrafikerad yta behöver inte passeras för att nå grönytan.
 - Närliggande park- eller naturmark är 3 gånger större än gårdens friyta.
 - Gården har varierad topografi.

- På gården finns träd- eller buskvegetation äldre än 30 år och som avses bibehållas.
- På gården, eller dikt an till denna, finns sammanhållen högvuxen vegetation som avses bibehållas och som ger möjlighet till skugga på del av friytan.

Exempel:

En mindre förskola i ett befintligt kvarter intill ett skogsområde byggs ut till totalt 60 platser. Gården kan utökas till att omfatta 2000 m² friyta. Kravet på 40 m² och 3000 m² sammanhållen yta uppfylls därmed inte. Avsteget medges dock eftersom projektet är en förtätning i befintlig struktur, friytan är sammanhållen och innebär cirka 33 m²/barn. Genom skogsområdets närhet och vegetation uppfylls också minst tre av fem kvalitetskriterier.

6.3 Avsteg grundskolor

Avsteg från riktvärdena i 5.3 medges om nedanstående kriterier uppfylls:

- Skolan är en del av en **förtätning i befintlig struktur**
- Friytan är **minst 20 m²/barn** för F-6, och **5 m²/barn** för 7-9.
- Den sammanhållna friytan är minst **2000 m²**.
- Skolan ligger mindre än 100 meter från park- eller naturmark som medger vidlyftig lek.
- Minst 2 av följande 4 punkter måste uppfyllas:
 - Gården ligger i direkt anslutning till park- eller naturmark, motortrafikerad yta behöver inte passeras för att nå grönytan.
 - Närliggande park- eller naturmark är 3 gånger större än gårdens friyta.
 - På gården finns högvuxen träd- eller buskvegetation äldre än 30 år och som avses bibehållas.
 - På gården, eller dikt an till denna, finns sammanhållen högvuxen vegetation som avses bibehållas och som ger möjlighet till skugga på del av friytan.

Exempel:

En högstadieskola för 600 elever byggs på en central fastighet med äldre träd, och med en park på andra sidan gatan. Friytan kan ordnas till 3600 m². Riktvärdet säger 6000 m², men avsteget medges då projektet innebär en förtätning i befintlig struktur, friytan blir 6 m²/barn, och äldre träd på gårdsmiljön skyddas i detaljplanen vilket gör att två av fyra kvalitetskriterier uppfylls.